

درس خارج فقه، مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

تاریخ: ۲۴ دی ۱۳۹۶

موضوع کلی: فصل فی أفعال الوضوء

موضوع جزئی: الثانی: غسل الیدین - حکم چرک زیر ناخن، حکم گوشت جدا شده از دست و... مصادف با: ۲۶ ربیع الثانی ۱۴۳۹

جلسه: ۴۴

سال تحصیلی: ۹۷-۹۶

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

مسئله ۵۰۲: «الْوَسْخُ تَحْتَ الْأَظْفَارِ إِذَا لَمْ يَكُنْ زَائِداً عَلَى الْمُتَعَارِفِ لَا تَجِبُ إِزَالَتُهُ إِلَّا إِذَا كَانَ مَا تَحْتَهُ مَعْدُوداً مِنَ الظَّاهِرِ، فَإِنَّ الْأَحْوَطَ إِزَالَتُهُ وَإِنْ كَانَ زَائِداً عَلَى الْمُتَعَارِفِ وَجِبَتْ إِزَالَتُهُ، كَمَا أَنَّهُ لَوْ قَصَّ أَظْفَارَهُ فَصَارَ مَا تَحْتَهَا ظَاهِراً وَجِبَ غَسْلُهُ بَعْدَ إِزَالَةِ الْوَسْخِ عَنْهُ»^۱.
به نظر مرحوم سید (ره)، چرک زیر ناخن‌ها اگر بیشتر از حد متعارف نباشد - چرک متعارف، چرکی است که معمولاً ناخن‌ها دارند - واجب نیست که [هنگام وضو گرفتن،] برطرف شود مگر اینکه آنچه زیر ناخن است از ظاهر بدن محسوب شود [و جزء باطن محسوب نشود] که در این صورت احتیاط [واجب] این است که برطرف شود، ولی اگر چرک زیر ناخن از حد متعارف بیشتر باشد، واجب است که برطرف شود، کما اینکه اگر شخص ناخن‌های خود را کوتاه کند و آنچه که زیر ناخن بوده است، ظاهر شود، واجب است که بعد از اینکه چرکی که ظاهر است را برطرف کرد، آن را بشوید.

مسئله مذکور، چند فرض دارد:

فرض اول

اگر چرک زیر ناخن از حد متعارف بیشتر نباشد، برطرف کردن آن چرک [در هنگام وضو گرفتن،] واجب نیست.
دلیل حکم مذکور، این است که:

اولاً: چرک زیر ناخن که بیشتر از حد متعارف نباشد، باطن محسوب می‌شود لذا برطرف کردن آن و شستن زیر ناخن واجب نیست چون همان‌طور که در بحث عدم وجوب استنشاق و مضمضه، گفته شد، شستن ظاهر واجب است، بنابراین، شستن باطن لازم نیست:

عَنْ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «لَيْسَ الْمَضْمُضَةُ وَالِاسْتِنْشَاقُ فَرِيضَةً وَلَا سُنَّةً إِنَّمَا عَلَيْكَ أَنْ تَغْسِلَ مَا ظَهَرَ»^۲.

ثانیاً: سیره مستمره متشرعه این بوده است که معمولاً بدون اینکه چرک متعارف زیر ناخن را برطرف کنند، وضو می‌گرفته‌اند.

ثالثاً: روایاتی که در رابطه با وضو وارد شده‌اند، متعرض این نکته نشده‌اند که هنگامی که شخص وضو می‌گیرد باید چرک متعارف زیر ناخن را نیز برطرف کند.

اما اگر چرک زیر ناخن از ظواهر محسوب شود، احتیاط واجب این است که [هنگام وضو گرفتن،] آن چرک برطرف شود.

دلیل حکم مذکور، اطلاق ادله‌ای که در باب وضو وارد شده‌اند که روایت ذیل از آن جمله است:

۱. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۵.

۲. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۲۹، ص ۴۳۱، ح ۶.

عَنْ زُرَّارَةَ وَبُكَيرٍ أَنَّهُمَا سَأَلَا أَبَا جَعْفَرٍ (ع) عَنْ وُضُوءِ رَسُولِ اللَّهِ (ص)؛ فَدَعَا بِطَشْتٍ أَوْ تَوْرٍ فِيهِ مَاءٌ... فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَدَعَ شَيْئاً مِنْ وَجْهِهِ إِلَّا غَسَلَهُ وَأَمَرَ بِغَسْلِ الْيَدَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَدَعَ مِنْ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ شَيْئاً إِلَّا غَسَلَهُ^۱.

اطلاق روایت مذکور، چرک زیر ناخن که از ظاهر محسوب شود را شامل می‌شود لذا آن چرک باید برطرف شود و سپس شسته شود.

اشکال به کلام مرحوم سید (ره) مبنی ازاله چرک زیر ناخن از باب احتیاط

مرحوم سید (ره)، فرمود که اگر چرک زیر ناخن از ظاهر محسوب شود، احتیاط واجب این است که باید برطرف شود، لکن به ایشان عرض می‌شود که در صورتی که چرک زیر ناخن از ظاهر محسوب شود، ازاله آن واجب است و جا ندارد که گفته شود باید احتیاطاً آن را برطرف کرد. بنابراین، اگر چرک زیر ناخن از ظاهر محسوب شود، باید صراحتهً به وجوب ازاله فتوا داد و جایی برای حکم به احتیاط نیست.

فرض دوم

اگر چرک زیر ناخن از حد متعارف بیشتر باشد، واجب است که آن چرک برطرف شود.

دلیل حکم مذکور، این است که چون چرک زیر ناخن از حد متعارف بیشتر است، مانع محسوب می‌شود و چون مانع است ازاله آن واجب است.

مسئله ۵۰۳: «ما هو المتعارف بين العوام من غسل اليدين إلى الزندين و الاكتفاء عن غسل الكفين بالغسل المستحب قبل الوجه باطل»^۲.

به نظر مرحوم سید (ره)، آنچه که بین عوام مردم متعارف است که دست‌ها را تا بند دست [میج دست] می‌شویند و کف دست‌ها را نمی‌شویند و به شستن استحبابی [دست‌ها] قبل از صورت اکتفاء می‌کنند، باطل است.

دلیل حکم مذکور، این است که ادله‌ای که در باب وضو وارد شده‌اند بر شستن تمام دست از آرنج تا انگشتان دلالت دارند و فرض این است که اگر کسی دست را تا بند دست [میج دست] بشوید و کف دست را نشوید، شستن تمام دست محقق نشده است لذا وضویی که گرفته شده است، باطل است.

مسئله ۵۰۴: «إذا انقطع لحم من اليدين وجب غسل ما ظهر بعد القطع و يجب غسل ذلك اللحم أيضاً ما دام لم ينفصل و إن كان اتصاله بجلدة رقيقة و لا يجب قطعه أيضاً ليغسل ما تحت تلك الجلدة و إن كان أحوط لو عد ذلك اللحم شيئاً خارجياً و لم يحسب جزءاً من اليد»^۳.

به نظر مرحوم سید (ره)، اگر گوشتی از دست‌ها بریده و قطع شود، واجب است که [هنگام وضو گرفتن] آنچه که بعد از بریدن، ظاهر شده است، شسته شود و همچنین، شستن آن گوشت نیز اگر هنوز جدا نشده باشد، واجب است؛ هرچند که اتصال آن گوشت به دست، با یک پوست نازک باشد و جدا کردن آن گوشت که به پوست آویزان است، به منظور شستن زیر پوست، لازم نیست،

۱. همان، باب ۱۵، ص ۳۸۸، ح ۳.

۲. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقى، ج ۱، ص ۲۰۵.

۳. همان.

هرچند که احتیاط [مستحب] این است در صورتی که آن گوشت، شیء خارجی محسوب شود و جزئی از دست محسوب نشود، جدا شود.

دلیل حکم مذکور

دلیل وجوب شستن آن بخشی از دست که بعد از جدا شدن گوشت، ظاهر شده است این است که آن، از ظاهر محسوب می شود و اطلاق آیه شریفه: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ...»^۱ و ادله باب از جمله روایت ذیل این مورد را نیز شامل می شود:

عَنْ زُرَّارَةَ وَبُكَيْرٍ أَنَّهُمَا سَأَلَا أَبَا جَعْفَرٍ (ع) عَنْ وُضُوءِ رَسُولِ اللَّهِ (ص)؛ فَدَعَا بِطَشْتِ أَوْ تَوَرَّ فِيهِ مَاءٌ... فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَدَعَ شَيْئاً مِنْ وَجْهِهِ إِلَّا غَسَلَهُ وَأَمَرَ بِغَسْلِ الْيَدَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَدَعَ مِنْ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ شَيْئاً إِلَّا غَسَلَهُ^۲.

بنابراین، شستن آن بخشی از دست که بعد از جدا شدن گوشت از آن، ظاهر شده است، واجب است و صحت وضو نیز به این است که پوست دست باید شسته شود و بخشی از دست که بعد از جدا شدن گوشت، ظاهر شده است، پوست محسوب می شود و فرقی نمی کند که از اول، ابتداءً پوست بوده است یا اینکه بعد از جدا شدن گوشت، پوست محسوب شده است.

اما دلیل وجوب شستن گوشتی که هنوز به پوست دست متصل است و به طور کامل جدا نشده است، این است که آن گوشت هنوز از توابع و لواحق دست محسوب می شود لذا همان گونه که قبلاً گفته شد هر چه جزء توابع و لواحق دست باشد باید شسته شود [، مثل اینکه گفته شد که گوشت زائد، انگشت زائد و دست زائد نیز باید شسته شوند].

اما دلیل عدم لزوم جدا کردن گوشتی که به وسیله پوست نازک به دست متصل است، این است که دلیلی برای لزوم جدا کردن آن گوشت وجود ندارد و عدم دلیل خود دلیل بر عدم حکم است.

البته مرحوم سید (ره)، فرموده بود که در صورتی که آن گوشت، شیء خارجی محسوب شود و جزئی از دست محسوب نشود، احتیاط مستحب این است که جدا شود، لکن عرض می شود که در صورتی که آن گوشت جدا شده، شیء خارجی محسوب شود، خارج از محل بحث است و ربطی به مانحن فیه ندارد چون بحث در این است که گوشتی که از دست جدا شده است و به وسیله پوست نازک به دست متصل است، جزء دست محسوب شود.

بعضی گفته اند که اگر گوشت جدا شده که کمی به پوست آویزان است، شیء خارجی محسوب شود باید جدا شود و جایی برای اینکه گفته شود که احتیاط مستحب این است که جدا شود، باقی نمی ماند.

ممکن است که گفته شود که جدا کردن پوستی که کمی به پوست آویزان است و شیء خارجی محسوب می شود لازم نیست، بلکه مکلف، وظیفه ای نسبت به شستن آن ندارد و شستن آن لازم نیست مگر اینکه بودن آن گوشت، مانع از رسیدن آب به پوست بشود که در این صورت، جدا کردن آن لازم خواهد بود.

مسئله ۵۰۵: «الشقوق التي تحدث على ظهر الكف من جهة البرد إن كانت واسعة يري جوفها وجب إيصال الماء فيها وإلا فلا و مع الشك لا يجب عملاً بالاستصحاب وإن كان الأحوط الإيصال»^۳.

۱. «المائدة»: ۶.

۲. همان، باب ۱۵، ص ۳۸۸، ح ۳.

۳. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقى، ج ۱، ص ۲۰۵.

به نظر مرحوم سید (ره)، ترک‌هایی که به خاطر سرما بر پشت دست انسان ایجاد می‌شود اگر به حدی وسیع باشد که باطنش دیده می‌شود، واجب است که آب به داخل آن ترک‌ها برسد وگرنه اگر آن ترک‌ها به حدی نباشد که باطنش دیده نمی‌شود، رساندن آب به داخل آن ترک‌ها لازم نیست و در صورتی که در وسعت و عدم وسعت آن ترک شک شود، از باب عمل به استصحاب، شستن داخل آن ترک واجب نیست، هرچند که احتیاط [مستحب] این است که آب به داخل آن ترک‌ها رسانده شود. دلیل وجوب رساندن آب به داخل ترک‌هایی که باطنش دیده می‌شود این است که در این صورت از ظاهر دست محسوب خواهد شد و همان‌طور که سابقاً گفته شد، شستن ظاهر دست، واجب است.

بحث جلسه آینده: توضیح مسأله ۵۰۵، ان شاء الله، در جلسه آینده بیان خواهد شد.

«الحمد لله رب العالمین»